

ENERJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ İÇİN YOL HARİTASI

Mustafa SÖNMEZ

Enerji, doğrudan tüketilen ya da başka mal ve hizmet üretiminde girdi olarak kullanılan bir meta. Bu makalede, enerjinin ekonomi politığıne, yani bir meta olarak enerjinin üretim ilişkilerini analizine olanak sağlayacak bir yol haritası verilecektir. Bu yol haritasında, enerjide üretim ilişkilerine ilişkin kavramlar, teorik çerçeve, somut durumun tahlili için verilerin, kaynakların nereden bulunacağı, bu verilerin nasıl "okunması" gerektiği üzerine bazı kısa öneriler sıralanacaktır.

Enerjinin hammaddesi, ham petrol, doğalgaz, kömür, uranyum, odun vb. olabildiği gibi, su, rüzgar, güneş gibi doğa kaynaklarından oluşuyor. Ancak, bu kaynaklar kendi başına meta değiller. Bu doğal kaynaklar işgücünün katkısı ile değere dönüşüyor. Enerjideki üretim ilişkilerini anlamamızda kilit kavram "değer ve rant" kategorisidir. Enerji kaynaklarının sınırlı olması ile ortaya çıkan "mutlak rant", "diferansiyel rant" ve "teknelci rant" kategorileri için K. Marks'ın Kapital'inin birinci ve üçüncü ciltlerine bakılabilir.

Dünya verileri...

Enerji üretimi ve ticaretinin küresel boyutta gerçekleştiği son 200 yılda, enerji, devletlerin kontrolünden özelleşmelerle kapitalist işletmelere daha çok yöneldi. Sektör, dev küresel firmalarca yönlendiriliyor artık.

Enerjinin küresel üretimi ve tüketimine egemen ülkeler, ülkeler arasındaki işbölümünü izlemek için Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) web sitesine bakılabilir. (<http://www.iea.org/Textbase/stats/index.asp>) Bu kaynaktan ham petrol, kömür, doğalgaz, su, rüzgar, nükleer vb. kaynaklara dayalı enerjiyi üreten, tüketen, ithal eden ülkelere ait verileri, haritaları ayrı ayrı görmek ve yıllar içinde değişen güç dengelerini izlemek mümkün.

Küresel enerji devlerini ve enerjiye makina-teknoloji üreten çokuluslu şirketleri Fortune Dergisi'nin her yıl yayımladığı En Büyük 500 Firma sıralamasından görmek mümkün. Duke Energy, Enron, Rwe, Chine Natl. Petroleum, Suez, Dgnegy, El Paso, Gazprom ilk akla gelen devler. Enerjinin hampetrol ayağında Exxon Mobil, Shell, BP, ELF gibi devler var. Gaz ve elektrik ayağında Tokyo Electric, State Power, Electricite de France, Enel önde gelen devler. Bu çok uluslu şirketlerin tek tek profilleri ile ilgili olarak da web sitelerine bakılabilir. Örneğin Exxon için herhangi bir arama motoruna firmanın ismini yazmak yeterli.

Türkiye verileri...

Türkiye'nin enerji sektöründeki üretim ilişkileri çeşitli göstergelerden irdelenebilir. Enerji sektörünün milli gelirdeki payını ve büyüme trendlerini, her 3 ayda bir açıklanan milli gelir verilerinden izlemek mümkün. Enerji sektörünün milli gelir içindeki yeri, "elektrik, gaz, su" alt başlığı ile sanayi başlığı altında yer alıyor. Bunun için de şu linke ulaşmak gerekiyor: <http://www.tuik.gov.tr/> den sol menüdeki ulusal hesapları tıklamak gerekiyor.

Buradan anlaşılıyor ki, enerji sektörünün Türkiye milli geliri içindeki payı yüzde 4 dolayında ve büyüme oranı, genel büyüme oranlarına paralel seyrediyor.

Türkiye'de enerji sektörü üretiminin elektrik üretimi boyutu yine TÜİK'in sitesinden izlenebilir. Sitenin sol sütunundaki menüden "çevre ve enerji" başlığından sözkonusu bilgilere ulaşmak mümkün. Her 3 ayda bir güncellenen bu bilgilerden elektrik üretiminin termik-rüzgar-hidrolik bileşimi izlenebilmektedir. Örneğin 2005 toplamından, 161 bin 983 gigavatsaat elektrik üretildiğini, bunun yüzde 75.5'e yakınının termik kaynaklardan sağlandığını, hidrolik enerjinin payının yüzde 24.5, rüzgarın da onbinde 3 dolayında olduğunu görüyoruz.

Termik enerji daha yakından incelendiğinde ise ithale dayalı doğalgazın payının termik toplamında yüzde 58, genel üretimde yüzde 44'e yaklaştığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu bilgi kaynağından, elektrik üretimindeki gelişmeleri her 3 ayda bir izlemek ve gelişme trendini görmek mümkün. Elektrik üretiminde yerli ve yenilenebilir kaynakların karşısında, ithale dayalı kaynakların payının ne kadar olduğu da izlenebilir.

Yine TÜİK sitesinden elektrik enerjisinin kullanım yerine göre dağılımını, üreticilerin özel-kamu paylarını görmek mümkün. Elektrik santrallerinin 1993-2004 dönemi kurulu gücündeki gelişmesini, elektrik tüketimini, kişi başına elektrik tüketimini izlemek de mümkün.

TÜİK sitesinden üretici fiyat endeksi içinden, enerji fiyatlarındaki artışları aylık ve yıllık olarak izleyip diğer kalemlerle kıyaslamak imkanınız var.

Enerjide ithalatın payı da önemli. Özellikle son yıllarda elektriğin üretiminde doğalgazın payının artmasıyla enerjinin ithalattaki payı daha yakından izlenmek durumunda. Bunu, www.hazine.gov.tr sitesinden, İstatistikler bölümüne, oradan da Ekonomik Göstergeler (aylık), Hazine İstatistik Yıllığı tıklanarak ithalat verilerine ulaşılabilir. Bu tabloda yer alan Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar başlığı altında enerji ithalatını izlemek mümkün. Bu yapıldığında, 2006 yılında enerji ithalatının 28 milyar doları aşarak toplam ithalattaki payının yüzde 20'yi geçtiğini görebiliyoruz. İthalat verilerinden ithalatın yüzde 59'a yakınının petrol ve petrol ürünlerine, yüzde 32'ye yakınının da doğalgaza ait olduğu görülür. Aynı kaynaktan, ham petrol ithal fiyatlarının seyrini de izlemek mümkün.

Hazine istatistik linkinden yatırımlar bölümüne oradan da enerji sektörüne yapılan yatırımlara ulaşmak mümkün.

Hampetrol ve doğalgaz ithalatının detayları www.botas.gov.tr/ den izlenebilir. Yapılan anlaşmalar, ülkeler, hatlar v.b. ile ilgili bilgilere bu siteden ulaşılabilir.

Ham petrol üretim ve arama çalışmaları için ise www.tpao.gov.tr sitesine, yanısıra www.pigm.gov.tr sitelerine bakılabilir. Ham petrol ithal, işleme, LPG, doğalgaz pazarlama ve dağıtım ile ilgili bilgilere ulaşmak için ise www.tupras.com.tr sitesine uğramak gerekiyor.

Yenilenebilir enerji kaynakları su, rüzgar, güneş enerjisinin potansiyelleri için Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin www.eie.gov.tr sitesini kullanmak gerekiyor. Hidrolik enerji için ise Devlet Su İşleri'nin www.dsi.gov.tr sitesine bakılabilir.

Elektriğin pazarlaması, dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi özellikle önümüzdeki yılın gündeminde çok yer alacak. Dağıtım halkası hakkında bilgi için de www.tedas.gov.tr sitesine uğramak ve menüdeki istatistikler kısmını tıklamak gerekiyor. ■